

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті визначено сутність та значення сек'юритизації як перспективного способу управління кредитним портфелем комерційного банку. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо використання даного методу мінімізації кредитного ризику у вітчизняній банківській практиці.

В статье определено суть и значение секьюритизации как перспективного способа управления кредитным портфелем коммерческого банка. Обоснованы практические рекомендации по использованию данного метода минимизации кредитного риска в отечественной банковской практике.

The paper defined the essence and meaning of securitization as a promising way of commercial bank loan portfolio. Grounded practical advice on how to use this method to minimize credit risk in our banking practice.

Ключові слова: сек'юритизація, кредитний портфель, комерційний банк, цінні папери, ризик, емісія.

Ринкова трансформація національної економіки відкрила новий етап у розвитку кредитної справи. У зв'язку з цим гостро постала проблема осмислення нових явищ у сфері кредитування, розуміння їх змісту, природи і сутності, розробки ефективних схем і технологій кредитного процесу, що сприятиме зниженню ризиків та підвищенню ефективності кредитних операцій банківських установ у нестабільних умовах трансформаційної економіки. Як важливий і перспективний напрям для практичної реалізації даного завдання можна розглянути використання такого способу управління кредитним портфелем банку, як сек'юритизація активів, котра передбачає перетворення наданих банками кредитів на ліквідні цінні папери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених вивченню даного інструмента, свідчить про наявність різноманітних і суперечливих підходів до розуміння сутності цього складного терміна як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі. Суттєвий внесок у дослідження проблем сек'юритизації належить таким вченим-економістам, як А.Н.Азріліян, А.Б.Борисов, А.Г.Грязнова, Є.Ю.Щетинін, Ю.Г.Прудніков, О.П.Ковальов та ін. Проте, відзначаючи безсумнівну цінність та значущість проведених наукових досліджень, потрібно вказати, що далеко не всі зарубіжні і вітчизняні фахівці схильні розглядати сек'юритизацію з позицій управління банківськими активами загалом і кредитним портфелем зокрема.

Відтак метою даної статті є обґрунтування сутності та значення сек'юритизації як перспективного способу управління кредитним портфелем комерційного банку.

Нестабільність на світових фінансових ринках, збільшення числа і масштабності корпоративних банкрутств, незавершеність ринкових

інституційних перетворень в економіці нашої країни, зростання темпів інфляції зумовлюють об'єктивну потребу у пошуку більш ефективних способів управління кредитними портфелями комерційних банків. У пошуку найбільш оптимальних прийомів і способів управління банківськими кредитними портфелями задля мінімізації кредитного ризику для вітчизняної банківської практики представлятиме, на нашу думку, значний інтерес оцінка перспектив використання такого похідного фінансового інструмента як сек'юритизація активів.

Розглядаючи питання сек'юритизації, необхідно зазначити, що досить часто вживаним є таке розуміння сек'юритизації, котре наводиться в роботах А.Б.Борисова, А.Н.Азріліяна та деяких інших авторів, як "розширення використання цінних паперів у якості інструмента регулювання ринкових відносин і позичкового капіталу" [2, с.676; 1, с.609]. Утім, таке визначення є надто широким.

Інший підхід, запропонований у праці А.Г.Грязнової, передбачає розуміння сек'юритизації як залучення фінансових коштів шляхом випуску боргових цінних паперів замість отримання банківських позичок [6, с.884]. Цей підхід, навпаки, є надто вузьким для розуміння реальних можливостей використання сек'юритизації. Аналогічним чином слід розцінювати і визначення сек'юритизації, запропоноване Є.Ю.Щетиніним та Ю.Г.Прудніковим, як фінансування або рефінансування яких-небудь активів компанії, що приносять дохід шляхом перетворення таких активів на ліквідну форму через випуск облігацій або інших цінних паперів [7, с.25]. Більш ґрунтовним видається тлумачення сек'юритизації О.П.Ковальова як специфічної банківської техніки, за допомогою якої фінансові посередники (інвестори, фінансові компанії) отримують можливість інвестувати в окремі банківські активи, не купуючи їх цілком або частинами [3, с. 233]. Подібним є визначення сек'юритизації Дж.Сінкі як продажу позичок, котрі оформлені як цінні папери і саме у такому вигляді продані інвесторам [5, с.15]. З точки зору таких зарубіжних авторів, як А.М.Поллард, Ж.Г.Пассейк, К.Х.Елліс, Ж.П.Дейлі, «у контексті банківської діяльності цей термін означає взяти діючі активи банку типу позички під заставу, приєднати до них подібні активи, випустити цінні папери, прямо чи опосередковано пов'язані із цими активами, і продати дані цінні папери на вторинному ринку цінних паперів» [4, с.359]. Отже, такі визначення наближають нас до розуміння сутності сек'юритизації саме в контексті банківської діяльності.

Однак потрібно розуміти, що йдеться не так про ті чи інші види банківських активів, котрі можуть набувати самих найрізноманітніших форм, і тим більше не так про окремі види банківських позичок, як про їхню сукупність, що, власне, й утворює кредитний портфель банку, управляти ризиком якого потрібно із використанням такого способу, як

сек'юритизація. Відтак сек'юритизацію більш доцільно визначити як специфічний спосіб управління кредитним портфелем комерційного банку, що передбачає випуск цінних паперів, джерелом платежів за якими слугують надані банком групи однорідних кредитів. Такими групами однорідних кредитів можуть бути іпотечні, споживчі, окремі цільові або інші види позичок. Отже, сек'юритизація як метод управління кредитним портфелем становить інтерес передусім саме для комерційних банків, що мають значні портфелі однорідних кредитів і потребують адекватних засобів управління ними.

Перспектива використання сек'юритизації як важеля управління банківським кредитним портфелем пов'язана із цілою низкою її переваг у різноманітному арсеналі інструментів банківського менеджменту. До таких переваг належать:

1) використання сек'юритизації спроможне забезпечити адекватне управління кредитним ризиком не лише окремих позичкових операцій комерційного банку, а й усього його кредитного портфеля, дозволяючи сформувати оптимальну його структуру як з точки зору прибутковості, так і надійності у плані низького рівня ризику;

2) гнучкість сек'юритизації як інструмента управління кредитним ризиком визначається наявністю вторинного фондового ринку, що підвищує ліквідність відповідних цінних паперів та створює сприятливі можливості для банків при проведенні різних типів кредитних операцій;

3) привабливість інструментів сек'юритизації як об'єктів інвестування коштів визначається тим, що за даними цінними паперами можна порівняно точно вирахувати рівень кредитного ризику, що у розвинутих країнах здійснюється спеціалізованими рейтинговими агентствами;

4) сек'юритизація дозволяє підвищити рівень конкурентоспроможності комерційних банків на ринку кредитних вкладень, оскільки ймовірність зниження кредитного ризику внаслідок його фактичного відокремлення від активів визначає можливість банківських установ щодо зниження рівня процентних ставок за наданими позичками;

5) сек'юритизація дозволяє розв'язати проблему недостатності капіталу банку для проведення активних операцій, оскільки знижує частку проблемних позичок у структурі кредитного портфеля, а відтак може сприяти зменшенню обсягів формування необхідних резервів для покриття кредитного ризику;

6) сек'юритизація дозволяє диверсифікувати ресурсну базу комерційного банку, розширюючи можливості його доступу на ринки капіталу, включаючи міжнародні;

7) сек'юритизація дозволяє підвищити дохідність власного капіталу комерційного банку і забезпечити дотримання нормативних вимог щодо його достатності, оскільки частина активів може бути переведена на іншу

юридичну особу;

8) використання цінних паперів у процесі сек'юритизації дозволяє використовувати переваги зниження трансакційних витрат порівняно з іншими інструментами управління кредитним ризиком, зокрема, таких як оформлення страхових угод, оцінка вартості нерухомого майна, що передається у заставу тощо;

9) сек'юритизація дозволяє диверсифікувати джерела ресурсної бази банку, залучати кошти на більший термін, а також знизити вартість залучених ресурсів за рахунок того, що кредитний рейтинг сек'юритизованих цінних паперів може бути вищим за рейтинг емітента;

10) за допомогою сек'юритизації забезпечується поліпшення якості стандартів, документації і розкриття інформації про діяльність позичальників і операції з фінансовими активами, а також розширюється коло потенційних інвесторів.

Сукупність зазначених переваг визначає необхідність активного використання даного методу мінімізації кредитного ризику у вітчизняній банківській практиці. При цьому у процесі практичної реалізації механізму сек'юритизації банківських активів можуть бути задіяні різноманітні схеми, що можуть відрізнятися за складом учасників та порядком укладання відповідних угод. У вітчизняній банківській практиці, з нашої точки зору, може бути задіяно декілька схем сек'юритизації. Зокрема, можна було б запропонувати наступні три варіанти, що можуть бути у перспективі використані комерційними банками.

По-перше, найпростіший спосіб сек'юритизації може полягати у тому, що банк переоформляє власні активи, тобто кредитні вкладення, у цінні папери (наприклад, облігації), які реалізуються третім особам. При цьому викупна вартість указаних цінних паперів залежить від стану кредиту, що лежить в їх основі, тобто в кінцевому підсумку від величини кредитного ризику. У разі своєчасного погашення кредиту банк викупує облігації по номіналу. Якщо ж кредит пролонгується або не погашається в установленій термін, банк здійснює купівлю облігацій з дисконтом, величина якого безпосередньо залежить від рівня кредитного ризику. У результаті банківські активи набувають більшої диверсифікації.

По-друге, інший варіант – це випуск цінних паперів власного боргу банків (тих же облігацій), строки погашення яких збігаються зі строками погашення відповідних кредитів. Очевидно, що такий напрямок сек'юритизації активів може бути прийнятний і для інтенсивного розвитку ринку довгострокових позичкових капіталів, забезпечених акумульованими відповідним чином ресурсами.

По-третє, у вітчизняних умовах може бути запропонована схема сек'юритизації як способу управління кредитним портфелем комерційного банку, заснована на довірчому управлінні. Дана схема сек'юритизації

кредитного портфеля будується на основі договору довірчого управління сек'юритизованими (первинними) активами, переданими у загальну власність інвесторів (власників цінних паперів). Спочатку створюється пул кредитних вимог (кредитне покриття, загальний фонд банківського управління). Потім банк як власник кредитного пулу проводить емісію цінних паперів, переуступаючи інвесторам зараховані у покриття права вимоги по кредитах. За банком залишається довірче управління кредитним покриттям. Отже, комерційний банк як довірчий керуючий кредитним покриттям продовжує здійснювати управління кредитами, включеними до пулу.

В Україні у сек'юритизації банківських активів як ефективного сучасного фінансового механізму управління кредитним портфелем банків є великі перспективи. Зокрема, якщо йдеться про таку проблему, як розриви в термінах, на які залучаються депозити і видаються кредити, то використання сек'юритизації може стати дієвим інструментом забезпечення фінансової стабільності банківських установ. Адже вклади населення, у кращому разі, акумулюються на рік-два, тоді як кредити надаються на 20-30 років. Таким чином, поки позичальник забезпечить повернення отриманих кредитів банку, необхідна активізація додаткових зусиль щодо залучення кожного разу нових депозитів. Сек'юритизація ж надасть можливість усунути розриви в термінах, оскільки цінні папери, що випускаються, приблизно тієї самої тривалості, що і банківські активи, якими вони забезпечені.

Сек'юритизація дозволяє не тільки знизити вартість залучення коштів за рахунок передачі активів і ризиків, з ними пов'язаних, але і вирішити багато інших питань. Це передусім грамотне управління структурою балансу, диверсифікація джерел позичених коштів і підтримка необхідного рівня ліквідності. Фактично це означає поліпшення регулятивних коефіцієнтів (наприклад, адекватності капіталу, нормативів резервування), що стримують розвиток бізнесу. Сек'юритизація може бути ефективним інструментом створення нових можливостей для залучення фінансування та інвестування на українському ринку цінних паперів. З одного боку, вона дозволить вітчизняним банкам отримати доступ до відносно недорогого джерела фінансування, а з іншого – інституційні інвестори, такі, як пенсійні фонди і страхові компанії, одержать можливість інвестувати свої кошти й отримувати дохід від низькоризикових активів. У цілому сек'юритизація може сприяти поглибленню і розширенню вітчизняного ринку капіталу. При цьому потрібно зазначити основні фактори, що визначають ефективність сек'юритизації саме як інструмента управління кредитним портфелем банку, котрими є наступні.

1. Зниження вартості кредитних ресурсів, що досягається в першу чергу за рахунок ізолювання активів від кредитного ризику банку-оригінатора

і переміщення активів у спеціальну юридичну особу із віддаленим ризиком банкрутства.

2. Поліпшення фінансових (балансових) показників банку. Адже при сек'юритизації активи можуть бути зняті з балансу банку-оригінатора і заміщені грошовими коштами, що приведе до поліпшення відповідних балансових показників.

3. Диверсифікація джерел фінансування. Сек'юритизація дозволяє банку-оригінатору диверсифікувати джерела фінансування і дістати доступ до ринків капіталу безпосередньо, без необхідності випуску власних цінних паперів.

Водночас необхідно зазначити, що однією із найбільш з актуальних проблем впровадження в Україні ефективно функціонуючих схем сек'юритизації банківських кредитних портфелів залишається нерозвинута законодавча база, яка мала б упорядковувати юридичне регулювання питань передачі прав вимог, що вимагає відповідних змін до чинного законодавства: корпоративного, про банкрутство, цінні папери, податкового і банківського. Очевидно, необхідно розробити загальний закон про сек'юритизацію, завдяки чому буде можливо за допомогою випуску цінних паперів рефінансувати договірні грошові вимоги, у тому числі ті, що витікають із договорів кредиту, зовнішньоторговельних контрактів, договорів оренди, платежів юридичних і фізичних осіб та інших форм договірних відносин, що стосуються банківської діяльності. При цьому надзвичайно важливим є законодавче надання можливості стороннім інвесторам (держателям цінних паперів) набувати права вимоги за кредитними договорами при збереженні за комерційними банками обов'язків з обслуговування кредитів.

На сьогодні ж операції із сек'юритизації ще не стали об'єктом спеціалізованого вітчизняного законодавства, відсутня уніфікована документація для оформлення подібних угод, чималі труднощі виникають також при їх оподаткуванні і обліку. Крім того, в Україні сек'юритизація банківських кредитів зіштовхується із проблемою недостатнього розвитку фондового ринку, що обумовлено, перш за все, відсутністю на ньому достатньої кількості повноцінних інституційних інвесторів.

Отже, механізми сек'юритизації здатні сприяти суттєвому збільшенню обсягів кредитних операцій банків, оскільки зниження рівня кредитного ризику сприяє притоку коштів у реальний сектор, а відтак може забезпечити прискорення економічного росту у всіх галузях і секторах господарства. Таким чином, сек'юритизація може сприяти розширенню ринку позичкових капіталів в Україні, забезпечуючи створення нових можливостей для залучення фінансування на ринку цінних паперів. Однак головне її значення полягає у створенні додаткових умов і можливостей для підвищення ефективності управління кредитним портфелем банку.

Список використаних джерел:

1. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – М. : Ин-т нов. экономики, 1997. – 864 с.
2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжн. мир, 1999. – 895 с.
3. Ковалев А. П. Кредитный риск-менеджмент : моногр. / А.П.Ковалев. – К. : Сузір'я, 2007. – 406 с.
4. Поллард А. М. Банковское право США / А.М.Поллард, Ж.Г.Пассейк, К.Х.Эллис, Ж.П.Дейли; [пер. с англ. Р. Жданкіна]. – М. : Прогресс, 1998. – 768 с.
5. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческом банке / Дж. Синки мл.; [пер. с англ. Н.Адонина]. – М. : Catallaхu, 1994. – 962 с.
6. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / [под общ. ред. А.Г.Грязновой]. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
7. Щетинин Е.Ю. О современных подходах к страхованию кредитных рисков / Е.Ю.Щетинин, Ю.Г.Прудников // Финансы и кредит. – 2007. – № 39. – С. 25–33.